

PAIKANNIMISTÖN MUUTTUMINEN

Missä määrin, miten ja miksi perinnäinen, maaseudulla käytössä oleva paikannimistö on muuttunut nimiarkiston kokoelmien keruuajoista, 1960–70-luvulta, nykypäiviin? Tähän kysymykseen lähdettiin hakemaan vastausta Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sekä Helsingin ja Tampereen yliopistojen suomen kielen laitosten yhteishankkeessa Paikannimistön muuttuminen. Tutkimus käynnistettiin vuoden 1994 alussa.

Paikannimistön muuttumisesta ei Suomessa ennen 1990-lukua tiedetty paljoa. (Aiemasta tutkimuksesta ks. Ainala 1997: 11–13.) Omat opinnäytteeni (joista tärkeimpänä väitöskirja *Muuttuva paikannimistö* 1997) olivat ensimmäisiä töitä, jotka keskittyivät pelkästään tähän kysymykseen. Koska olin osoittanut nimistön muuttuneen paljon oletettua enemmän, nousi tällaisen viime vuosikymmenten kehitystä koskevan laajemman tutkimuksen tarve esiin.

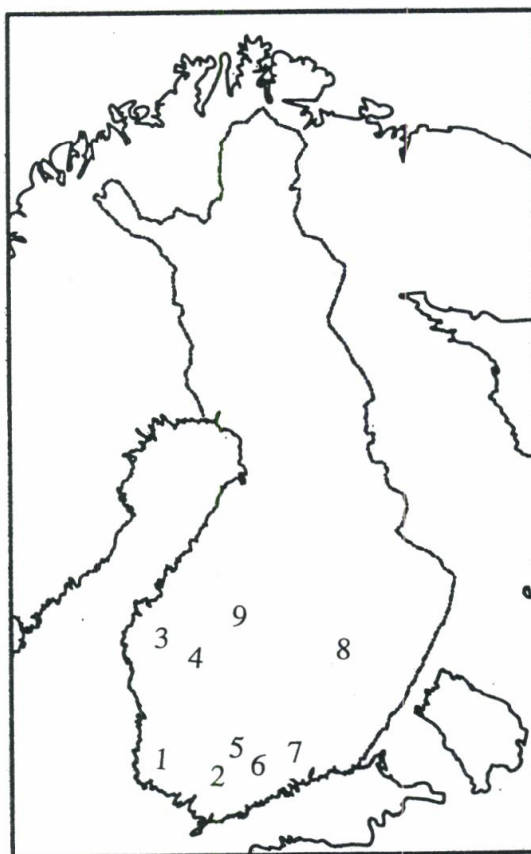
Suomessa mahdollisuudet selvittää paikannimistön muuttumista ovat hyvät, koska täällä päästään käsiksi aiemmin käytössä olleeseen nimistöön nimikokoelmien avulla ja maaseudun kylissä on yhä käytössä elävä nykynimistö. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkistoon on koottu laajat ja kattavat paikannimikokoelmat kaikkialta maasta. Enin osa maamme paikannimikokoelmista on kerätty 1960-luvulla ja 1970-luvun alkuvuosina (Närhi 1990: 17).

Tutkimus on tehty otostutkimuksena, ja alueiksi on valittu sekä nimistöltään että viime vuosikymmenten aikaiselta kehitykseltään erilaisia kyliä. Pohja-aineistona ovat olleet kylistä 20–30 vuotta sitten tutkimuskeskuksen nimiarkistoon kerätyt paikannimikokoelmat. (Lisäksi on käyty läpi ainakin isonjaon nimistöaineisto ja mahdollisesti muitakin

▷

varhaisia asiakirja-aineistoja.) Vertailuaineistoksi niille on kerätty 1990-luvulla käytössä ollut nimistö. Uusi keruu on tapahtunut tavalliseen tapaan paikallisia asukkaita haastatteleamalla. Kerääjät ovat ensin nimestäneet normaalisti eli haastatellen selvittäneet, mitä nimiä asukkaat kylänsä paikoista käyttävät. Tämän lisäksi he ovat kartoittaneet aiempien nimietietojen perusteella varhemmin käytössä olleen nimistön kohtaloa. Sellaisista nimistä, joista ei normaalissa nimestyksessä ole saatu tietoja, on kysytty, käytetäänkö ja tunnetaanko näitä nimiä vielä. Jos nimi ei enää ole ollut käytössä, on nimien katoamissyiden selvittämiseksi kysytty, onko asukkailla tietoa siitä, miksi näin on käynyt. Niistä nimistä, joita alueella on käytetty, on haastatteleamalla selvitetty sitä, kuinka aktiivisessa käytössä nimet ovat. Kuuluvatko nimet laajan käyttäjäpiirin jokapäiväiseen nimivarastoon vai ovatko ne kenties vain suppean piirin käyttämiä, harvoin mainittuja nimiä?

Tutkimuksessa on mukana yhdeksän osatutkimusta. Näistä kaksi ovat tehneet tutkimuskeskuksen tutkijat Ritva Liisa Pitkänen (Kalannin Kytämäki) ja Ritva Korhonen (Laihian Kylänpää). Muut seitsemän osatutkimusta ovat suomen kielen opiskelijoiden pro gradu -töitä. Tekijät ovat Taina Kempe (Someron Kerkola), Tiina Mäkelä (Ilmajoen Nopankylä), Tuula Niemi (Luopioisten Kouvala), Päivi Luukkonen (Lopen Launonen), Pia Nuutila (Pyhtään Heinjoki), Tuulikki Paananen-Kurikkala (Suonenjoen Viippero) ja Minna Saloranta (Alajärven Sissala). Osatutkimusten tekijät valitsivat tutkimuskylänsä itse. Kriteerinä oli, että kylä oli tutkijalle entuudestaan tuttu (lähes aina joko tutkijan tai ainakin

Tutkimuskylät

1. Kalannin Kytämäki	6. Lopen Launonen
2. Someron Kerkola	7. Pyhtään Heinlahti
3. Laihian Kylänpää	8. Suonenjoen Viippero
4. Ilmajoen Nopankylä	9. Alajärven Sissala
5. Luopioisten Kouvala	

hänen vanhempiensa kotikylä) ja että kylästä oli olemassa muutama vuosikymmen sitten kerätty nimikokoelma.¹

Hankkeen ohjaajaryhmään kuuluivat professori Eero Kiviniemi ja assistentti Kaija Mallat Helsingin yliopistosta ja erikoistutkijat Terhi Ainiala ja Ritva Liisa Pitkänen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta. Seminaarityyppisiä tapaamisia järjestettiin tarpeen mukaan ainakin pari kertaa vuodessa. Lisäksi tutkimusten tekijöillä oli aina halutessaan mahdollisuus hakea ohjaajilta apua ja neuvoja sekä luettaa tekstejään.

Tutkimuksen konkreettisenä tuloksena syntyi noin 1 000 sivua tekstiä Suomen paikannimistön muuttumisesta. Mäkelän ja Nuutilan opinnäytteet eivät tätä kirjoitettaessa vielä ole valmistuneet, mutta käytössäni on kuitenkin ollut suurin osa näiden tutkimusten tuloksista. Muut osatutkimukset ovat kiinnostuneiden luettavissa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkistossa. Pro gradu -työt ovat myös Helsingin ja Tampereen yliopistojen suomen kielen laitoksilla. Hankkeen pohjalta on syntynyt ja syntymässä muitakin artikkeleja, joista osa ilmestyy kansainvälisissä nimistöntutkimusjulkaisuissa; lisäksi tuloksia on esitelty kotimaisissa ja kansainvälisissä kongresseissa ja symposiumeissa.

1960-LUVUN PAIKANNIMIKOKOELMAT TUTKIMUSAINEISTONA

Paikannimistön muuttumista muutaman viime vuosikymmenen aikana voi tutkia vain vertaamalla aiempia nimikokoelmia nykyiseen nimistöön. Ensin on kuitenkin selvitettävä, miten tarkasti 1960-luvun ja 1970-luvun alun nimikokoelmat kuvaavat aikansa todellisuutta. Mitä tutkimuskylien nimikokoelmat kertovat muutama vuosikymmen sitten käytössä olleesta nimistöstä?

Ohjeiston maamme suomenkielisten paikannimien keräämiseksi loi useiksi vuosikymmeniksi vuonna 1961 ilmestynyt Terho Itkosen Nimestäjän opas. (Paikannimien keruun historiasta ks. Närhi 1990: 9–15; Itkonen 1997: 14–21.) Keruussa tuli pyrkiä täydellisyyteen. Tämä tarkoitti sitä, että »kerääjä alueellaan poikkeaa järjestelmällisesti kaikkiin asumuksiin, joissa tietää olevan seudun kanta-asukkaita» (Itkonen 1961: 11). Kun tällä tavoin meneteltäisiin mahdollisimman laaja-alaisesti koko maassa, voitiin toivoa, että »parin lähivuosisikymmenen kuluessa saadaan vihdoinkin pelastetuksi maamme paikannimistöä se mikä enää pelastettavissa on» (mts. 7–8).

Tällainen toive nojaa paljolti siihen — viime aikoihin asti eläneeseen — käsitykseen, että olisi ollut olemassa vanha, vakaa, jopa suurelta osin muuttumaton perinnäinen paikannimistö, joka on ollut mahdollista »pelastaa». On tietysti totta, että toisaalta perinnäinen nimistö on säilynyt parhaimmillaan useita vuosisatoja ja toisaalta taas 1900-luvulla ja varsinkin sen jälkipuoliskolla maailma ja maaseutu ovat muuttuneet niin nopeasti ja voimakkaasti, että on ollut aiheellista epäillä osan vanhasta paikannimistöä katoavan. Kuitenkin samalla kun on korostettu vanhan ja traditionaalisen paikannimistön arvoa, on

¹ Muutaman vuosikymmenen takaiset nimikokoelmat ovat luonnollisesti keskenään eritasoisia. Kokoneiden nimestäjien kokoelmat ovat yleensä parempia kuin esimerkiksi ensikertalaisten. Erityistä huomiota kokoelmien laatuun ei tutkimuskyliä valittaessa kuitenkaan kiinnitetty. Riitti, että kokoelma vaikutti kattavalta ja huolellisesti tehdyiltä. Kukin osatutkimuksen tekijä on omassa työssään esittänyt tarkkaa lähdekritiikkiä aiemmasta nimikokoelmasta.

ikään kuin leimattu uusi ja kunkinhetkisiin käyttötarpeisiin syntyvä paikannimistö vähempiarvoiseksi ja jopa mitättömäksi. Ei ehkä ole osattu nähdä nimistöä vaihtelevana ja muuttavana kokonaisuutena, johon olennaisena osana kuuluu myös uusin nimistö eri nimimuotoineen ja nimiasuineen.

Uusien nimien ja uudempien asukkaiden nimitiedon kartoittamista ei pidetty arvokkaana eikä monesti edes tarpeellisena. »Muualta muuttaneiden uusien asukkaiden nimistötietoihin ei juuri kannata luottaa», opastaa Itkonen (1961: 15). Eräs 1960-luvun nimestäjistä pahoittelee keruukertomuksessaan sitä, kuinka 1940-luvulla perustettujen rintamamiestilojen muualta tulleet asukkaat olivat keruutyössä pikemmin harmiksi kuin avuksi. He kun olivat »keksiskelleet monille paikoille uusia nimiä, joiden erottaminen vanhoista kansanomaisista ei aina ollut helppoa». (Jakala 1970.)

Pyrkimys tallentaa mahdollisimman alkuperäistä nimistöä taustoineen johti myös siihen, että 1960-luvun kokoelmissa on keruuajankohtaan nähden vanhentuneita ja virheellisiäkin tietoja itse paikoista. Paikan lajiksi on usein merkitty ainoastaan alkuperäinen tarkoite eikä lainkaan keruuajan tarkoitetta. Esimerkiksi Kouvalan kokoelmassa *Naapinpitkon* on väitetty tarkoittavan vain entistä torppaa, vaikka se jo 1960-luvulla (samoin kuin 1990-luvulla) on tarkoittanut pääasiassa peltoaluetta (Niemi 1998: 57). Kerkolan kokoelmassa on kolmen kantatalon entisetkin viljelykset merkitty yhä näille taloille kuuluviksi, vaikka talot on lohkottu osiin jo 1930–50-luvuilla (Kempe 1998: 10).

Nimet pyrittiin tallentamaan murteellisessa ja mahdollisimman alkuperäisessä muodossa. Vaikka emäntien nimitaitoon ei Itkosen mukaan useinkaan kannattanut turvautua, saattoi heiltä kuitenkin saada nimien murreasut aidompina kuin »lukeneemmalta ja liikuneemmalta miesväeltä» (Itkonen 1961: 14–15). Nimilipun murreasuksi koetettiin saada »vanhan polven edustava ääntämys» (mts. 32). Muotoja, joihin muut murteet tai yleiskieli olisivat vaikuttaneet, kartettiin. Eräs nimestäjä toteaa pahoitellen olleensa koti- ja keruukunnastaan Ilmajoelta poissa viitisentoista vuotta, koska on asunut naapurikunnassa Laihialla. Hän päätelee, että »toisella paikkakunnalla asuminen on tietysti saattanut aiheuttaa häiriöitä puhtaan Ilmajoen murteen tulkintoihin» (Sydänoja 1965). Eräs hämäläiskylän nimestäjä ei ole kerännyt lainkaan niitä nimiä, joista ei ole kuullut hämäläismurteista muotoa. Siirtolaistilojen ja siirtolaisten käyttämät nimet ja nimimuodot ovat siis jääneet tallentamatta. Keruukertomuksessaan nimestäjä tyytyy toteamaan, että »yleensäkin siirtotilojen nimistö tuntui olevan varsin köyhää» (Hatakka 1980).

Nimestäjän oppaan ohjeita noudattaneet nimien kerääjät eivät saaneet talteen keruuhetkellä olemassa ollutta nimistöä kokonaan. Aktiivisessa käytössä ollutta nimistöä jäi tallentamatta, koska sitä ei läheskään aina pidetty edes tallentamisen arvoisena. Koska keruiden päätavoitteena oli saada talteen vanha perinteinen nimistö, on luonnollista, että kerättiin myös sellaista nimistöä, joka oli jo tuolloin jäänyt pois käytöstä tai oli enää harvojen käytössä. Nimestäjiä ei liioin kehoitettu merkitsemään muistiin tietoja nimien käytöstä. Nimilipuissa onkin ani harvoin tietoja siitä, ovatko nimet olleet keruuajanaan aktiivisessa vai satunnaisessa käytössä vai jo peräti käytöstä jääneitä, vain muistitietona säilyneitä. Paikannimien säilymistä tutkittaessa tämä on tietenkin ongelmallista.

1960- ja 1990-luvun kokoelmien nimimäärät käyvät ilmi taulukosta 1 (s. 359). 1990-luvulla on kaikista tutkimuskylistä — Suonenjoen Viipperoa lukuun ottamatta — tallennettu enemmän nimistöä kuin 1960-luvulla, joskus jopa kaksi kertaa enemmän. Näin ei asian olettaisi olevan, koska 1960-luvulta lähtien nimiä on kaikissa kylissä kadonnut (ks.

taulukkoa 3 s. 362–363) eikä uusia nimiä ole syntynyt näin suuressa määrin. 1990-luvulla on päinvastoin ollut käytössä vähemmän nimiä kuin 1960-luvulla. On siis ilmeistä, että 1960-luvun kokoelmista puuttuu runsaasti nimiä, ennen kaikkea suppean piirin käytössä olevia paikannimiä, mikrotoponyymejä. (Mikrotoponyymien määrittelystä ks. Kiviniemi 1990: 21; Ainiala 1997: 81, 161.) Varsinkin artefaktien nimien keruu on ollut selvästi vajavaista. Useat artefaktit ovat jo paikkoina nopeasti muuttuvia ja katoavia ja lisäksi hyvin pienen piirin käyttämiä, joten niiden nimienkin tallentaminen jäi monesti vähäiseksi. Esimerkiksi Kylänpään 1960-luvun kokoelmassa on 12 rakennusten (siis muiden kuin asuinrakennusten) nimeä, 1990-luvun kokoelmassa peräti 53 (Korhonen 1999: 53). Sissalasta on 1960-luvulla saatu talteen 16:n eri tien nimet, 1990-luvulla 34:n (Saloranta 1997: 59). Teiden määrä ei ole kaksinkertaistunut eikä rakennusten nelinkertaistunut, vaan 1960-luvulla nimiä ei vain ole kerätty järjestelmällisesti.²

KYLÄ	1960-luvun kokoelman kerääjä(t) ja keruuvuosi	1960-luvun kokoelman nimimäärä	1990-luvun kokoelman kerääjä ja keruuvuosi	1990-luvun kokoelman nimimäärä
Kalannin Kytämäki	Eira Peltonen 1967	192	Ritva L. Pitkänen 1993	258
Someron Kerkola	Ritva Jakala 1968 Timo Alanen 1977	301 (278)	Taina Kempe 1994	535
Laihian Kylänpää	Eino Sydänoja 1968–69 Hilkka Sortela 1969 Tuula Suojoki 1967	517	Ritva Korhonen 1996	884
Ilmajoen Nopankylä	Eino Sydänoja 1963–64 Irma Palos 1951	440 (409)	Tiina Mäkelä 1997	542
Luopioisten Kouvala	Tuula Hyvönen 1968	370 (361)	Tuula Niemi 1997	461
Lopen Launonen	Juhani Paronen 1957–58 Raija Hatakka 1980	255 217	Päivi Luukkonen 1997	
Pyhtään Heinlahti	Ritva L. Pitkänen 1966		Pia Nuutila 1994	
Suonenjoen Viippero	Raija Somerla 1968–69	393 (391)	Tuulikki Paananen-Kurikkala 1993	239
Alajärven Sissala	Ritva Hanhisalo 1965 Kaisu Rintala ja Eeva-Kaisa Salo 1957	363 (325)	Minna Saloranta 1996	801

Taulukko 1. 1960- ja 1990-luvun kokoelmien nimimäärät, kerääjät ja keruuvuodet. Suluissa oleva luku osoittaa käytössä olleen nimistön määrän.

Kokoelmista puuttuu myös lukuisia muita mikrotoponyymejä, viljelys- ja luontonimiä. Esimerkiksi Heinlahden 1960-luvun kokoelmassa ei ole nimiä *Piifeltti* ja *Piifeltinsalmi*. Uusia nimet eivät voi olla, koska niiden taustalla on 1600-luvulla kylässä elänyt kruununvouti Bilefelt. (Nuutila 1999.) Kouvalasta 1990-luvulla talteen saatuja mutta 1960-luvun kokoelmasta puuttuvia nimiä ovat muun muassa *Riihivainio*, *Riihentaustavainio*,

²Nykyinen haja-asutusalueiden osoitejärjestelmä edellyttää teiden nimeämistä ja tienviittoja lähes kaikille teille. Tämä on myös auttanut teiden nimien muistamista ja jopa käytössä säilymistä. Osin tästä syystä tiennimiä on 1990-luvulla ehkä ollut helpompi saada talteen. Muutama vuosikymmen sitten teidennimien kerääminen oli monesti melko sattumanvaraista.

Makasiinivainio, Myllymäki ja Karonmäki. Riihien ja makasiinin mukaan on peltoja kuitenkin nimetty ilman muuta ennen 1960-lukua, ei enää sen jälkeen. *Myllymäki* puolestaan on vanha nimi, koska mäellä on ollut mylly jo 1800-luvulla. *Karonmäki*-nimi taas tulee Karoliinasta, joka on asunut mäen paikkeilla ennen 1960-lukua. Kokoelmasta puuttuu myös pellonnimi *Takkurinkulma*, vaikka nimi on annettu ennen 1960-lukua. 1960-luvulla on saatu talteen pellon toinen nimi *Karvarinpiha* (*karvari* ja *takkuri* merkitsevät kumpikin ’turkisten muokkaajaa’). Rinnakkaisnimiä ei siis myöskään ole tallennettu riittävän tarkoin, vaan on tyydytty siihen, että yhdelle paikalle on saatu yksi nimi. Rinnakkaisnimien puuttumisesta kokoelmasta ja vanhoihin nimiin painottuvasta keruusta hyvä esimerkki on myös kallionnimi *Aittokallio*. 1960-luvun kokoelman perusteella se on tämän hyvin keskeisellä paikalla Aitoon keskustassa sijaitsevan kallion ainoa nimi. Kalliota on kuitenkin 1960-luvun loppupuolella kutsuttu *Heliininkallioksi* entisten asukkaiden mukaan; Heliinin talo on sijainnut kalliolla jo vuosisadan alkupuolelta. Kukaan 1990-luvun oppaista ei sen sijaan muistanut kuulleensa *Aittokallio*-nimeä. *Heliininkallio* on paikan tunnettu ja vakiintunut nimi, ja sen on täytynyt olla olemassa 1960-luvullakin, vaikka se kokoelmasta puuttuu. (Niemi 1998: 10, 62–64, 87.)

Siihen, kuinka paljon ja minkälaisia nimiä kentältä saadaan talteen, vaikuttavat monet seikat. Keruuhjeiston merkitys on luonnollisesti mittava. 1960-luvulla noudatettiin Itkosen Nimestäjän oppaan ohjeita.³ 1990-luvulla hankkeen osatutkimusten tekijöiden tehtävänä oli koota mahdollisimman tarkkaan koko nimistö. Heillä oli hyvänä vertailumateriaalina ja keruun pohjana aiempien kokoelmien aineisto. Näin he osasivat kysellä seläistakin nimistöä, joka normaalissa nimestyksessä olisi luultavasti jäänyt mainitsematta. Osatutkimusten tekijöitä oli vielä kehoitettu kiinnittämään erityistä huomiota myös nimien käyttöön (esimerkiksi eri nimien käyttöaktiivisuuteen eri-ikäisillä kyläläisillä) ja variaatioon eli rinnakkaisnimiin ja -muotoihin ja sen syihin.

Keruutulokseen ja nimimäärään vaikuttaa tietenkin haastateltavien määrä. 1960-luvulla ei pidetty ensiarvoisen tärkeänä sitä, että olisi haastateltu kaikkien tilojen asukkaita (Itkonen 1961: 11, 15). Pienempien ja uudempien tilojen nimistö jäi näin osaksi tallentamatta. 1990-luvulla taas on haastateltu useampia, eri-ikäisiä ja keskimäärin nuorempia kyläläisiä kuin 1960-luvulla.

Eri kerääjät ja haastateltavat saattavat olla hyvinkin erimielisiä siitä, mitä he ylipäänsä pitävät niminä. Mikä sitten on paikannimi? Tähän visaiseen kysymykseen tuskin koskaan voidaan antaa täydellisen kattavaa vastausta. Paikannimi voidaan määritellä yksilöiväksi ilmaukseksi, joka on muodostettu kielessä vallitsevien nimenmuodostussääntöjen mukaan ja jonka puhuja on tarkoittanut ja kuulija ymmärtänyt paikannimeksi (paikannimen määrittelystä tarkemmin Ainiala 1998: 43–48). Nimi on siis aina kontekstisidonnainen; siihen, mikä ilmaus milloinkin tulkitaan nimeksi, vaikuttavat puhujan ja kuulijan käsitykset. Yleensä paikannimet ja paikkojen nimitykset eivät normaalissa kommunikaatiossa sekaannu, mutta nimestystilanteissa tulkintavaikeuksilta ei aina ole vältytty. Sama ilmaus on voitu käsittää joko propriksi tai appellaatiiviksi. 1960-luvun nimestäjät ovat nähtävästi

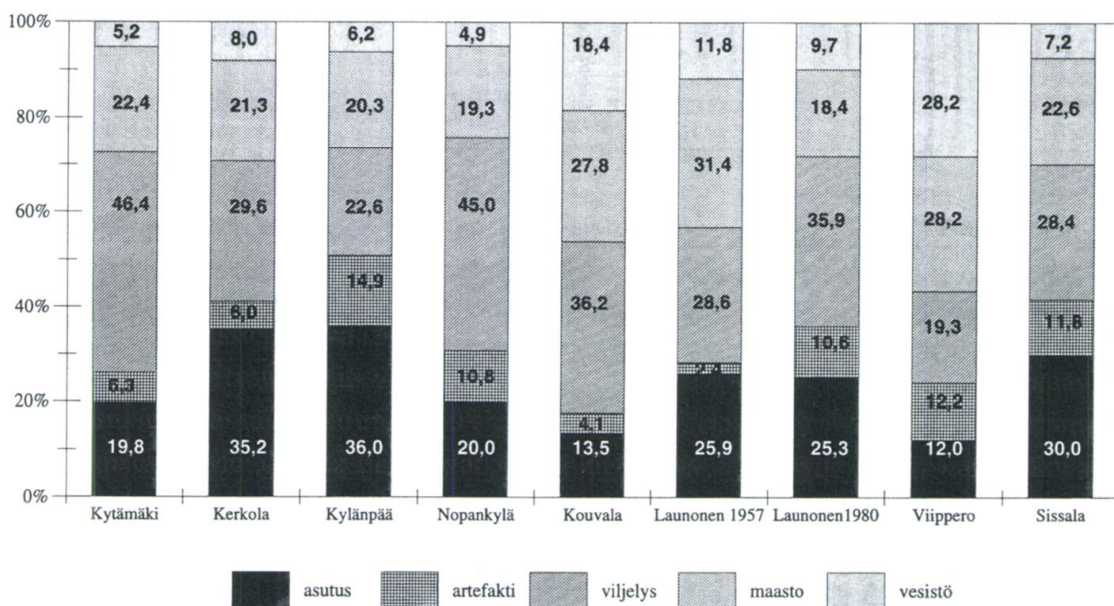
³ Nykyisin maaseudulle nimestämään lähtevät saavat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta mukaansa ohjeiston, jossa kehoitetaan keräämään koko kansanomaisen käyttönimistö. Pelkästään kirjallisessa käytössä esiintyviä nimiä ei systemaattisesti koota talteen. Nämä (esimerkiksi tilojen rekisterinimet, ns. EU-peltojen nimet, tiennimet) on jo koottu virallisiin rekistereihin, joista ne esimerkiksi tutkimusta varten on saatavissa käyttöön.

tulkinneet selviä paikannimiä useammin ja herkemmin appellatiiveiksi ja jättäneet niitä pois kokoelmista. Esimerkiksi *Koti*-määritteisiä viljelysnimiä (*Kotipelto*, *Kotivainio*, *Kotipala*, *Kotipalsta*) on Sissalan 1990-luvun aineistossa 14, mutta 1960-luvun aineistossa ei lainkaan (Saloranta 1997: 15) — 1960-luvullakin tällaisia nimiä on epäilemättä ollut. Nimestäjän oppaan mukaan tällaisista nimistä riitti keruualuetta kohti yksi ainoa lippu, jossa sitten lueteltiin ne tilat, joiden alueella tämänniminen paikka on (Itkonen 1961: 28). Menettelyohje on saattanut viestiä hieman vähättelevästä suhtautumisesta tietynlaisiin nimiin, joka johti siihen, että niitä ei tallennettu yhtä systemaattisesti kuin muita.

Mikään nimikokoelma ei koskaan voi olla täydellinen kuvaus jonkin alueen paikannimistöstä. Keskeisimmät nimet, makrotoponyymit, on helpompi saada talteen, mutta mikrotoponyymien laita on toisin. Edellä olen osoittanut, millä tavoin ja miksi 1960-luvun kokoelmat ovat vajavaisia. 1960-luvulla on siis todellisuudessa ollut käytössä selvästi enemmän nimiä kuin arkistoon on päässyt. Arkiston kokoelmissa on noin kaksi miljoonaa nimilippua suomenkielisiltä alueilta, ja on arvioitu, että maamme suomenkielisten alueiden kokonaisnimimäärä olisi noin 2,5 miljoonaa nimeä (Kiviniemi 1990: 17, 33; Närhi 1990: 18). Määrä lienee huomattavastikin suurempi. Otaksun, että maassamme on 1900-luvulla ollut käytössä jopa liki neljä miljoonaa paikannimeä; samansuuntaisen arvion on esittänyt myös Kiviniemi (1990: 34).

KUINKA SUURI OSA PAIKANNIMISTÄ ON KADONNUT?

Jokaisessa osatutkimuksessa nimiaineisto on jaettu ryhmiin paikan lajin mukaan: asutusnimiin (asumusten ja alueiden nimet), artefaktien nimiin, viljelysnimiin, maastonimiin ja vesistönimisiin. Taulukossa 2 on esitetty nimettyjen paikkojen lajijakauma tutkimuskylittäin.

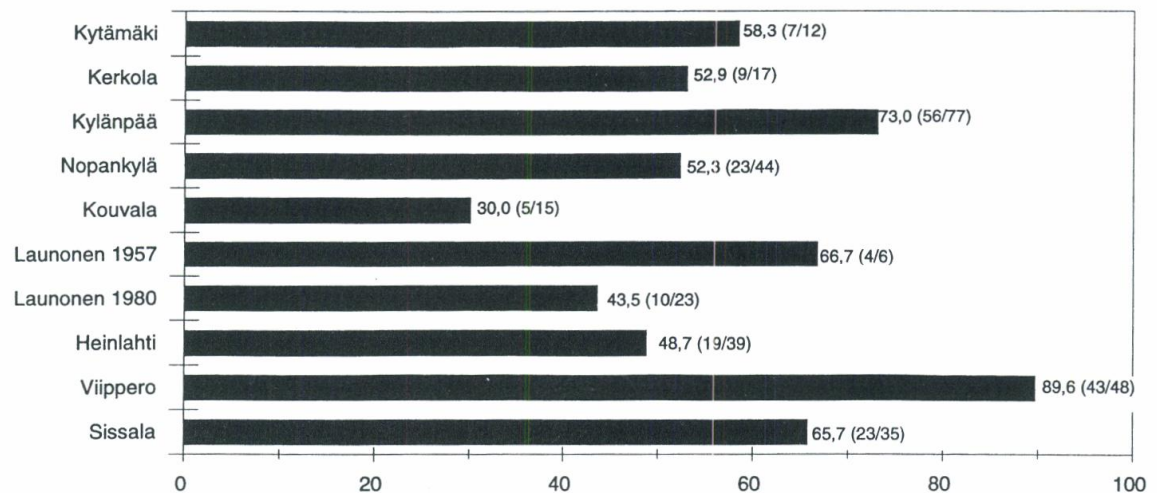

Taulukko 2. Nimettyjen paikkojen lajijakauma tutkimuskylittäin.

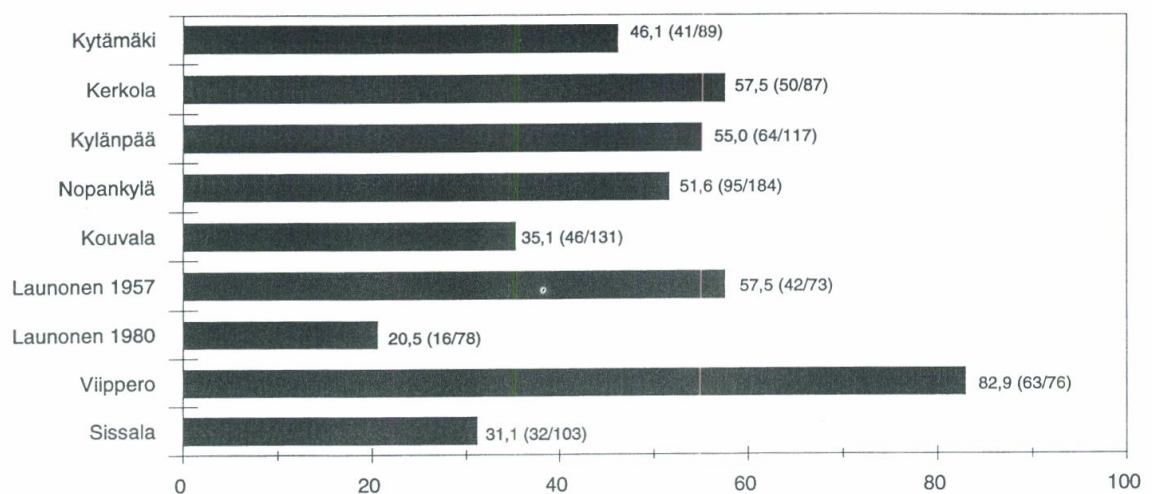
Nimettyjen paikkojen lajijakauma on tutkimuskylissä erilainen. Tämä on tietenkin luonnollista, koska kylät ovat myös maisemaltaan erilaisia. Se, minkä lajisia paikkoja on nimetty ja minkä verran, kertoo aina hyvin paljon itse alueesta. Tutkimuskylistä ainoastaan Suonenjoen Viipperolla on luontonimiä enemmän kuin kulttuurinimiä. Muissa kylissä kulttuurinimet ovat enemmistönä, enimmillään niitä on yli 70 % kaikista nimistä (Kytämäessä, Kerkolassa, Kylänpäässä ja Sissalassa). Luontonimet ovat yleensä enemmistönä sellaisissa kylissä, joissa asutus on harvaa ja vesistöt keskeinen osa maisemaa. Seuduilla, joilla asutus on tiheämpää ja viljelmien määrä suuri, on luonnollisesti myös paljon asutus- ja viljelysnimiä. (Nimettyjen paikkojen lajijakaumasta yleisemmin ks. Kiviniemi 1990: 47–49.)

Taulukosta 3 käyvät ilmi kadonneiden nimien lukumäärät ja prosenttiosuudet. Katoamisluvut kertovat niiden kadonneiden nimien määrän, jotka ovat kadonneet aktiivisesta käytöstä. Kadonneita nimiä ovat siis myös vielä muistitietona säilyneet mutta aktiivisesta käytöstä jääneet nimet. Muisteltaessakin nimeä toki käytetään, muttei samoin kuin ennen,

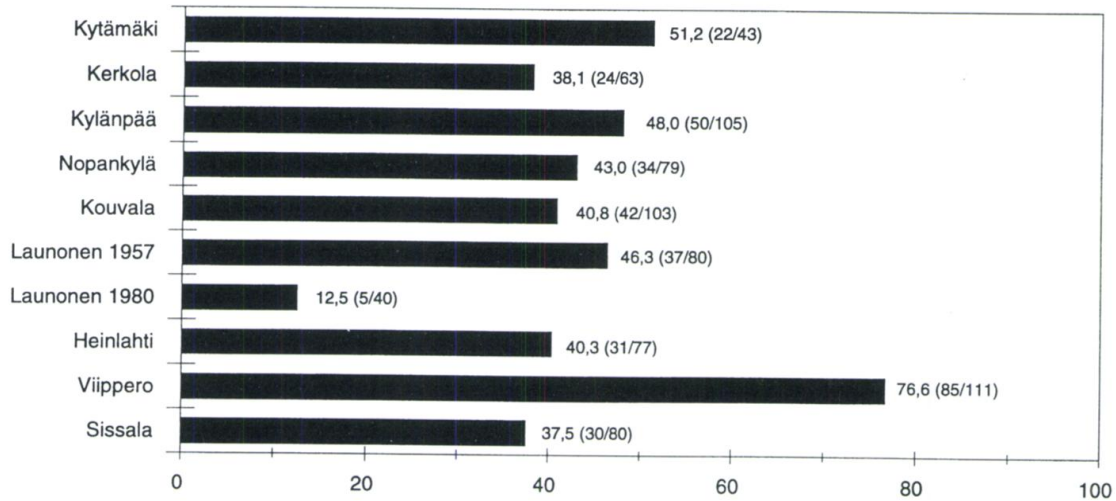
Artefaktien nimet

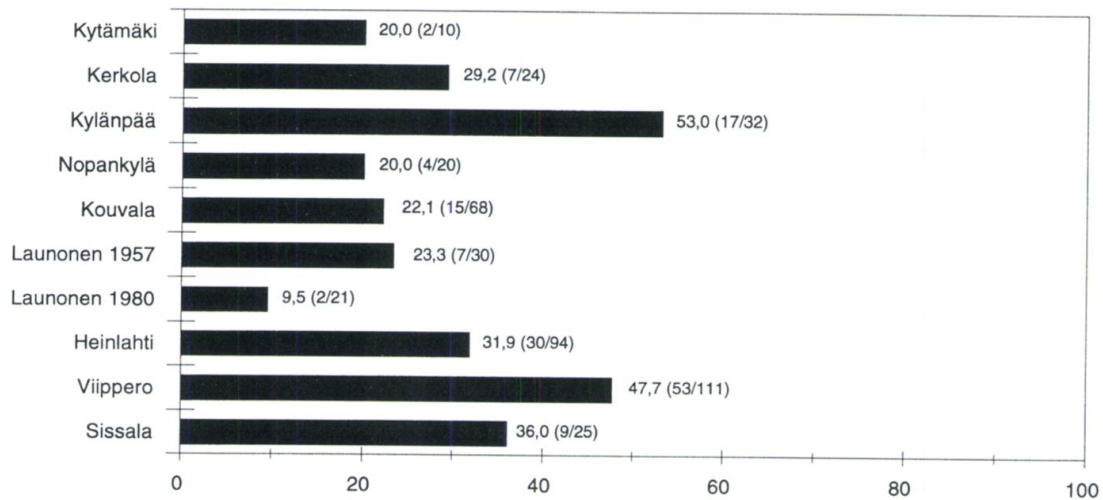
Viljelysnimet

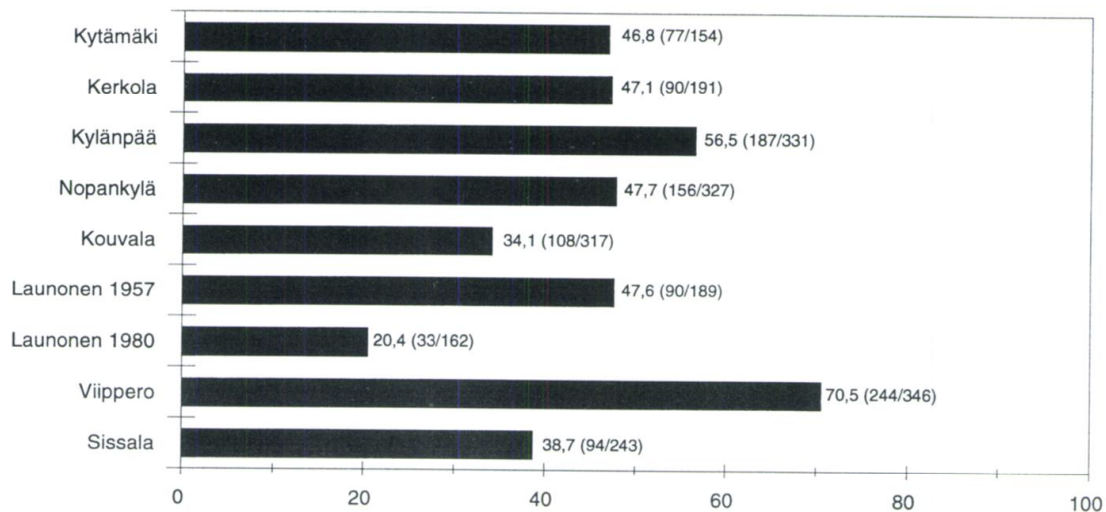
Maastonimet

Vesistönimet

Kaikki nimet yhteensä (paitsi asutusnimet)

Taulukko 3. Kadonneiden nimien lukumäärät ja prosenttiosuudet.

koska paikan funktio ja ihmisen suhde paikkaan on muuttunut. Säilyäkseen nimellä on vielä oltava olemassa oleva tarkoite. Jos nimen tarkoite on kadonnut, on myös nimi tämän tutkimuksen näkökulmasta kadonnut. On huomattava, että kadonnut nimi voidaan määrittellä myös toisin kuin tässä tutkimuksessa on tehty. Kadonneina voitaisiin pitää ainoastaan niitä nimiä, jotka ovat tyystin kadonneet niin aktiivisesta käytöstä kuin ihmisten mielistäkin, siis sellaisia nimiä, joita kukaan ei enää käytä eikä muista. (Kadonneen nimen määrittelystä enemmän ks. Ainiala 1997: 23–28.)

Kuviossa on esitetty erikseen artefaktien, viljelys-, maasto- ja vesistönimien katoamisluvut sekä se, kuinka paljon kaikista nimistä yhteensä (asutusnimiä lukuun ottamatta) on kadonnut. Asutusnimet on jätetty pois kahdestakin syystä. Asumukset eroavat useimmista muista nimetyistä paikoista (luonnonpaikoista, viljelyksistä ja monista artefakteistakin) siinä suhteessa, että ne ja samalla myös niiden nimet voivat kadota nopeasti. Uusia nimiä puolestaan syntyy yhtä nopeasti kuin asumuksiakin. (Ainiala 1997: 33.) Nyrkissäntönä voidaan pitää sitä, että asumusten nimet säilyvät yhtä kauan kuin itse asumuksetkin. Kun asumus häviää, sen nimi katoaa ainakin aktiivisesta käytöstä, mutta voi toki säilyä muistitietona. Autioitumisen takia nimi ei välttämättä katoa. Keskeisten ja huomattavien asumusten nimet säilyvät usein käytössä tilojen jäätyä tyhjilleen, koska niistä on yhä tarve puhua. Toinen syy asutusnimien puuttumiseen näistä laskelmista on se, että läheskään kaikissa osatutkimuksissa ei ole laskettu asutusnimien säilymislukuja eikä edes esitetty asutusnimiä sellaisessa muodossa, josta niiden säilymisen olisi voinut laskea. Muutamista kylistä tuloksia kuitenkin on. Asumusten nimistä on kadonnut Kerkolassa 12,5 % (10 nimeä 80:sta) (Kempe 1998: 67), Kouvalassa 8,6 % (3 nimeä 35:stä) (Niemi 1998: 20) ja Viipperolla 36,8 % (14 nimeä 38:sta) (Paananen-Kurikkala 1995: 114). Katoamisen syynä on lähes poikkeuksetta itse asumusten häviäminen tai autioituminen.

Kaikista paikannimistä (asutusnimiä lukuun ottamatta) on tutkimuskylissä kadonnut enimmillään noin 70 % (Viipperolla) ja vähimmilläänkin noin kolmannes (Kouvalassa). Alle 40 % nimistä on kadonnut Kouvalan lisäksi vain Sissalassa. Muissa tutkimuskylissä kadonneita nimiä on noin puolet. Aiemmin tutkitussa hämäläisessä Asikkalan Kurhilassa on suunnilleen samana aikana, 1960-luvulta 1990-luvulle, kadonneiden nimien osuus 43 % (Ainiala 1997: 226).

Erilajisten paikkojen nimien katoamisessa on selviä eroja. Kulttuurinimiä on kadonnut lähes poikkeuksetta enemmän kuin luontonimiä. Artefaktien nimistä on — Kouvalaa lukuun ottamatta — kadonnut vähintään noin puolet, enimmillään jopa 90 %. Asikkalan Kurhilassa nimiä on kadonnut 51 % (Ainiala 1997: 107). Artefaktien nimien katoaminen johtuu ennen kaikkea itse paikkojen katoamisesta ja muuttumisesta. Toisaalta artefaktien nimien katoamisesta ei voi saada yhtä luotettavia ja täsmällisiä tuloksia kuin muiden nimien, koska artefaktien nimiä on kokoelmiin koottu muita nimiä selvästi sattumanvaraisemmin.

Viljelysnimistä on kadonnut vähimmillään noin kolmannes, enimmillään 83 %. Asikkalan Kurhilassa viljelysnimistä on kadonnut 57 % (Ainiala 1997: 128). Viljelysnimien katoamiseen ovat johtaneet itse viljelysten katoaminen ja muuttuminen ja viljelysten yksilöintitarpeen väheneminen.

Luontonimistä on keskimäärin kadonnut pienempi osa kuin kulttuurinimistä. Luontopaikat ovat pysyvämpiä ja muuttumattomampia kuin kulttuuripaikat, mikä tietysti vaikuttaa nimien säilymiseenkin. Vesistönimistä on kadonnut vähimmillään noin viidennes, enim-

millään noin puolet. Asikkalan Kurhilassa kadonneita vesistönimiä on 24 % (Ainiala 1997: 140). Maastonimiä on kadonnut keskimäärin enemmän kuin vesistönimiä: 38–51 %. Viipperolla kadonneita maastonimiä on 77 %. Asikkalan Kurhilassa katoamisosuus on 33 % (Ainiala 1997: 157).

MIKSI PAIKANNIMET OVAT KADONNEET?

MUUTOKSET YKSILÖINTITARPEISSA

Paikannimien säilymisen välttämättömät ehdot ovat tradition katkeamattomuus ja tarkoitteiden pysyvyys (tarkemmin Ainiala 1997: 161). Jos paikka häviää, sen nimi katoaa. Kadonneestakin paikasta voidaan toki puhua (muisteltaessa, tarinoitaessa), mutta tarvitta käyttä nimeä aktiivisesti ei enää ole, koska itse paikkaakaan ei ole. Tavallisessa, arkipäiväisessä kommunikaatiossa paikasta ei siis tarvitse puhua.

Paikkoja on erilaisia; kaikki nimetyt paikat eivät voi kadota. Kokonaan ja jälkiäkin jättämättä voivat kadota paitsi asumukset myös monet artefaktit. Tutkimuskylissä ovat kadonneet lukuisat ladot, laiturit, kaivot, portit, veräjät, tierummut, tervahaudat, riihet, myllyt ja metsästysmajat ja samalla ovat kadonneet niiden nimet. Toisinaan myös luonnonkohteet voivat hävitä: puita on kaadettu, kiviä hävitetty, maantiemäkiä tasoitettu; joesta on sitä oiottaessa voinut hävitä kari.

Vaikka paikka ei kokonaan katoaisi, se saattaa muuttua niin huomattavasti, että sen voi oikeastaan katsoa kadonneen. Varsinaisesti sitä paikkaa, jolle nimi oli aikoinaan annettu, ei enää entisenlaisena ole olemassa. Monet tiet, kujat, polut ja tienosat ovat jääneet käytöstä ja umpeutuneet; pellot ovat metsittyneet. Jotkin pellot taas ovat jääneet uuden maantien alle, tai ne on muutettu omakotitalotonteiksi. Muutamat suot ja lähteet ovat kuivuneet, aukiot kasvaneet umpeen ja metsittyneet, lahdet kaisloittuneet.

Paikan yksilöintitarve voi lakata paitsi paikan katoamisen (muuttumisen) myötä myös nimen käyttäjien puutteessa. Mitä vähemmän käyttäjiä nimellä on, sitä helpommin se voi kadota. Pienen käyttäjäpiirin nimiä, mikrotoponyymejä, ovat monet artefaktien nimityksiä, useimmat viljelysnimet ja lukuisat vähäisten luonnonpaikkojen nimet. Myös kaikki vain yhdellä tilalla tunnetut nimet ovat luonnollisesti mikrotoponyymejä, ja jos tila autioituu, nämä nimet katoavat. Toinen paikannimien säilymisen välttämättömyydestä ehdoista, tradition katkeamattomuus eli asutuksen jatkuvuus, ei tällöin toteudu. Nimitraditio on voinut katketa paitsi tilan jäädessä autioksi myös tilan tai (viljelys)maan omistajien vaihduttua.

Monet viljelysnimet ovat kadonneet tilojen autioiduttua. Suonenjoen Viipperolla 76 viljelysnimestä on kadonnut 63 ja näistä tilojen autioitumisen takia 23 (eli yli kolmannes). Osa nimistä saatetaan yhä muistaa, koska tilat ovat kesäkäytössä, mutta aktiivisesti niitä ei käytetä. (Paananen-Kurikkala 1995: 128.) Kun tila autioituu, viljelykset lisäksi usein metsittyvät.

Monet paikannimet ovat kadonneet, koska maiseman riittävä hahmottaminen ja yksilöiminen onnistuu yhä harvempien nimien avulla. Esimerkiksi Viipperolla oli vielä 1960-luvulla nimettyjä maastopaikkoja yli sata, kun 1990-luvun alussa niitä oli enää alle 50 (Paananen-Kurikkala 1995: 147). Kyläläiset eivät enää liiku elinympäristössään samassa

▷

määrin kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. »Kulttuurimme muuttuu siihen suuntaan, että emme tarvitse nimiä niin monille paikoille kuin aiemmin» (Kiviniemi 1978: 76). Terho Itkonen kirjoitti jo vuonna 1961 Nimestäjän oppaassaan — peräänkuuluttaessaan nimistön nopeaa keruutyötä — kuinka »jäljellä olevaa nimistöä uhkaavat sellaiset tuhotekijät kuin asutuksen nopea uudistuminen, väestön suuresti lisääntynyt liikkuvuus, vanhojen viljelys- ja maannautintatapojen unohtuminen ja uusien tulo niiden sijaan» (s. 8). Maaseudun asukkaalla on nykyisin entistä harvemmin syytä tai edes mahdollisuutta puhua paikoista. Maata viljelee ja maalla asuu entistä pienempi joukko ihmisiä. Alkutuotanto on yhä harvempien elinkeino, ja muuttoliike maalta kaupunkeihin ja taajamiin näkyy maaseudun asukasluvuissa. Myös maatilojen määrä on vähentynyt.

Läheskään kaikista niistä vähäisistä paikoista, joilla aiemmin oli nimi, ei enää ole tarvetta puhua. Niitä ei ehkä enää entiseen tapaan käytetä, ja tällaisilla paikoilla on usein ollutkin vain vähän käyttäjiä. Tarpeettomiksi ovat käyneet esimerkiksi monet liikkumiseen liittyneet paikat, kuten pikkutiet, polut, tienosat ja sillat. Tällöin niiden nimetkin ovat kadonneet. Myös useat pienten vesistö- ja kalastuspaikkojen nimet ovat kadonneet. Kadonneita maastopaikkojen nimiä ovat esimerkiksi monet mäennyppylöiden ja kivien nimet, maanlaskeumien nimet ja viljelysten keskellä olleiden pienten metsäsaarekkeiden nimet.

Vähän käyttäjiä on aina ollut niillä nimillä, jotka sijaitsevat kaukana asumattomalla seudulla. Tällaiset nimet myös katoavat helposti. Viipperolla kaukaisen ja asumattoman metsäalueen maastonimistä on kadonnut yli 80 % (21/25) ja vesistönimistäkin lähes puolet (27/60). Nykyään viipperolaiset eivät alueella juuri liiku, eivätkä useimmat kyläläiset edes ole koskaan käyneet siellä. On siis selvää, että alueen paikoista ei tarvitse puhua. (Paananen-Kurikkala 1995: 138–139.)

Jotkin kadonneista nimistä ovat tarkoittaneet paikkoja, joista puhuminen on liittynyt ennen kaikkea paikalla olleeseen asumukseen, muuhun rakennukseen tai paikan omistajaan. Kun rakennus sitten on kadonnut tai paikan omistaja vaihtunut, ei paikasta enää ole ollut syytä puhua, ja nimi on kadonnut (esim. *Eeronmäki*, *Arvonsilta*, *Pajamäki*, *Riihimäki*, *Saunakallio*).

Jos paikka on aikoinaan saanut nimensä jonkin siihen liittyvän erityispiirteen, ominaisuuden tai tapahtuman johdosta, nimi on voinut kadota, kun paikka on luonteeltaan ja ominaisuuksiltaan muuttunut. Paikasta puhuminen on toisin sanoen liittynyt juuri tähän tiettyyn piirteeseen tai tapahtumaan. Esimerkiksi Lopen Launosissa ovat kadonneet *Keinumäki* ja *Tervahaudanmäki* (Luukkonen 1997: 73). Pyhtään Heinlahdella ei enää puhuta *Haanrannasta*, paikasta, jossa vielä 1960-luvulla oli lehmihaka (Nuutila 1999). Tällainen nimien katoaminen koskee siis ennen kaikkea vähäisiä paikkoja, joista ei paikan muututtua enää ole ollut aihetta puhua. Säännönmukaisesti nimet eivät tietenkään katoa, kun ne lakkaavat kuvaamasta paikkaa. Tämä näkyy jo vaikkapa Helsingin kaupunginosan nimestä *Kruununhaka*.

Paikkojen yksilöintitarpeen vähenemisen huomaa siitakin, että monille sellaisille paikoille, jotka aiemmin oli yksilöity erikseen, riittää nyt yksi yhteinen nimi. Parhaiten tämä näkyy viljelysten nimissä. Monia viljelysmaita ja varsinkaan kaikkein pienimpiä lohkoja ei enää ole tarvis yksilöidä. Pellot on voitu yhdistää toisiin peltoihin joko salaojituksella tai raivaamalla peltojen välissä ollut viljelemätön maa pelloksi. Alajärven Sissalassa, jossa viljelysnimistä on kaikkiaan kadonnut vain kolmannes (yht. 32), on suurin katoamis-

syy (15 nimeä) ollut juuri se, että pellot ovat ikään kuin sulautuneet osaksi laajempaa viljelystä. Kadonneita ovat esimerkiksi *Aapunvainio*, *Aittavainio*, *Maijanvainio* ja *Riihivainio* (osia Kotivainiosta) ja *Pikku-Tartappi*, *Uusikytö* ja *Veräjän Jussin Tartappi* (osia Tartapista) (Saloranta 1997: 84–85). Pellonosien ja pikkupeltojen nimet käyvät koko ajan harvinaisemmiksi. Monia niistä käyttävät enää vain vanhat asukkaat. Esimerkiksi Some-ron Kerkolassa *Sikosaari* on unohtumassa. *Sikosaari*- ja *Sammalkorpi*-nimisten pellonosien välissä ollut metsä on raivattu, ja tilan nuoren isäntäparin puheessa *Sammalkorpi* tarkoittaa myös sitä aluetta, jota vanha isäntäpari yhä kutsuu *Sikosaareksi* (Kempe 1998: 111).

Paitsi viljelyksille myös monille luonnonkohteille riittävät nyt nimet, jotka tarkoittavat laajempia alueita entisten pienempien paikkojen sijaan. Ilmajoen Nopankylässä *Kolmaskallio* ja *Toinenkallio* ovat tarkoittaneet Vitiäiskallioiden osia, mutta enää niitä ei ole tarpeen erotella (Mäkelä 1999). Luopioisten Kouvalassa käytettiin vielä 1960-luvulla nimiä *Rummakonvuori* ja *Pikku-Rummakon vuori*, mutta nykyään tunnetaan ainoastaan *Rummakonvuoret*; paikka mielletään yhdeksi kokonaisuudeksi. Siitä laajahkosta maastoalueesta, jolla vielä 1960-luvulla oli *Viljelty Pukka* -niminen pelto ja *Pukankorpi* eli *Viljelemätön Pukka* -niminen suo, käytetään nykyisin pelkästään nimeä *Pukka*. Peltoa ei enää ole, joten suoalueestakaan ei tarvitse erikseen puhua. (Niemi 1998: 83, 85.) Sissalassa käytettiin siitä laajasta metsäalueesta, joka nykyisin tunnetaan vain nimellä *Isokangas*, vielä 1960-luvulla viittä eri pienemmän kohteen nimeä (*Alatuvankolkko*, *Eskonpuska*, *Mutkakangas*, *Vanha Hautakangas* ja *Jyrkäläinen*) (Saloranta 1997: 116–117).

NIMEN VAIHTUMINEN

Nimi voi kadota, vaikka paikka yhä on tarpeen yksilöidä. Tällöin nimi vaihtuu: entinen nimi jää pois käytöstä ja paikka saa uuden nimen. (Paikannimien vaihtumisesta enemmän ks. Ainiala 1997: 233–238.) Sysäyksenä nimen vaihtumiselle voi olla se, että paikan nimeämiseen tarjoutuu jokin uusi, sattuva aihe. Uusi rakennus, uusi omistaja tai jokin tapahtuma saattaa leimata paikan niin, että tämä halutaan tuoda esiin myös nimessä. Entinen nimi jää tällöin syrjään. Usein entinen nimi on lisäksi sellainen, että se ei enää luontevasti kuvaa ja luonnehdi paikkaa. Vaikka nimen ei proprin tehtävän täyttääkseen tarvitse kuvailla paikkaa vaan ainoastaan yksilöidä se, saattaa kuvaamattomuus lisätä nimen katoamisalttiutta. (Tästä enemmän ks. Ainiala 1997: 18–22.)

Tutkimuskylissä vaihtuneita nimiä on laskelmieni mukaan yhteensä ainakin 80. Esimerkiksi Kerkolassa tiennimi *Pirtinahde* on vaihtunut *Kuivurinahteeksi*. Pirtti on purettu 1960-luvun alussa, mutta kuivuri on yhä tien varressa. (Kempe 1998: 82.) Kylänpäässä *Kellarimäki* on vaihtunut *Koulunmäeksi*, kun mäelle on rakennettu koulu (Korhonen 1999: 50). Nopankylässä *Kivipelto* on vaihtunut *Lasinalustaksi*, koska pelto ei enää aikoihin ole ollut kivinen (Mäkelä 1999). Kouvalassa *Laitumenlähde* on laiduntamisen loputtua vaihtunut *Isoksilähteeksi* (Niemi 1998: 85).

Nimen vaihtuminen ja rinnakkaisnimisyys ovat sukulaisilmiöitä, joita ei aina ole mahdollista erottaa toisistaan. Lähes aina vaihtumista edeltää rinnakkaisnimisyys. Uusi ja vanha nimi ovat jonkin aikaa käytössä rinnan, kunnes vanha nimi jää kokonaan syrjään. Nimen vaihtumista ei läheskään aina — aineistojen vajavaisuuden takia — pysty osoittamaan. Samasta paikasta on jo pitkään voitu käyttää useita nimiä, joita ei vain ole tallen-

▷

nettu aiempiin kokoelmiin. Esimerkiksi Ilmajoen Nopankylässä on 1960-luvulla tallennettu kokoelmaan nimet *Hakavainio*, *Häjäyluoma* ja *Kaalimaa*. 1990-luvun keruutietojen mukaan näistä paikoista onkin 30 vuotta myöhemmin käytetty nimiä *Porokas*, *Kälviä* ja *Peräperkiö*. Nämä nimet siis vaikuttavat uusilta ja vaihtuneilta, mutta eivät sellaisia kuitenkaan ole. Nimet ovat vanhempia (kuten alueen muutkin *Porokas*- ja *Kälviä*-nimet), ja ne vain puuttuvat 1960-luvun kokoelmasta. *Kaalimaa* lienee ollut väliaikainen rinnakkaisnimi, joka on jäänyt käytöstä, kun nimi ei enää ole kuvannut peltoa, jolla on vuosikymmenet viljelty viljaa. (Mäkelä 1999.)

Miksi nimet sitten ylipäänsä vaihtuvat? Tutkimuskylissä lähes kaikki vaihtuneet nimet ovat sellaisia, että vaihtuminen ei olisi ollut välttämätöntä. Nimien käyttäjäpiiri ja paikan yksilöintitarve ovat pysyneet samoina, ja vanha nimi olisi hyvin voinut edelleenkin yksilöidä paikan. Nimi on kuitenkin vaihtunut, koska sen halutaan kertovan ja muistuttavan siitä, mitä paikalla on tapahtunut, mitä paikalla sijaitsee tai kuka paikan omistaa. Tämä kertoo myös siitä, että me nimenkäyttäjät usein toivomme nimien olevan paitsi yksilöiviä myös paikkaa kuvaavia ja paikalla tapahtuneesta muistuttavia ilmauksia. Paikannimen pääfunktio on luonnollisesti yksilöinti, mutta sen ohella muutkin funktiot, ennen kaikkea kuvaavuus, ovat tärkeitä. Liian usein nämä muut funktiot ovat jääneet paikannimen olemusta ja tehtävää pohdittaessa taka-alalle.

Nimen vaihtuminen on uskoakseni verrattain yleinen ilmiö. Sitä ei ole juuri tutkittu, eikä sen tutkimiseen liioin ole kovin hyviä keinoja. Jotta ilmiötä voitaisiin systemaattisemmin tutkia, tarvittaisiin kattavat ja monipuoliset aineistot jonkin alueen paikannimistöstä eri ajoilta. Paikannimistön muuttuminen -hankkeen aineistot ovat tarkoitukseen melko hyviä, mutta nekin osoittautuivat liian vajavaisiksi. Koska kokoelmista puuttuu paljon keruuaikana käytössä olleita nimiä ja esimerkiksi rinnakkaisnimien keruu on ollut puutteellista, ei nimien vaihtumista kokoelmien avulla pysty osoittamaan. Vaihtuminen lieneekin ollut yleisempää ja laajempaa kuin mitään käytettävissä olevia aineistoja tutkimalla voi selvittää. Usein vanha ja alkuperäinen nimi on hävinnyt jälkiä jättämättä. (Ks. aiheesta lisää Ainiala 1999: 9–10; 2000.)

PAIKANNIMIEN KATOAMISEN EROT TUTKIMUSKYLISSÄ

Tutkimuskylien välillä on tuntuviakin eroja nimien katoamisessa. Nämä johtuvat osaksi siitä, että kylätkin ovat erilaisia sekä maisemaltaan, elinkeinorakenteeltaan että viimeaikaiselta kehitykseltään. Vähiten paikannimistä — alle 40 % — on kadonnut Luopioisten Kouvalassa (34 %) ja Alajärven Sissalassa (39 %). Molemmissa kylissä pysyvä ja kasvava asutus sekä maatalouden vakaa jatkuminen ovat taanneet nimistön hyvän säilyvyyden. Kylät ovat vireitä ja taajamoituneita maanviljelyskyliä, joissa on myös teollisuutta. 1960-luvusta omakotitaloasutus on lisääntynyt ja asukasluvut ovat kasvaneet, kun kylien hyvä sijainti on houkuttanut seuduille uusia asukkaita. Kouvalasta on joutuisat kulkuyhteydet sekä Hämeenlinnaan että Tampereelle, Sissalasta Lapualle ja Seinäjoelle. (Niemi 1998: 2–3; Saloranta 1997: 30–31.)

Keskenään samankaltaisissa, viljelysvaltaisissa Kalannin Kytämäessä, Someron Kerkolassa ja Ilmajoen Nopankylässä paikannimistä on kadonnut hieman alle puolet: Kytä-

mässä ja Kerkolassa 47 % ja Nopankylässä 48 %. Monen muun maalaiskylän lailla Kerkola ja Nopankylä ovat kärsineet maaltamuutosta, asukasmäärän vähenemisestä ja tilojen autioitumisesta. Kerkolassa oli vuonna 1968 62 tilaa, mutta vuonna 1994 enää 38 (Kempe 1998: 36.) Nopankylässä oli vuonna 1997 asuttuja tiloja 24; 1960-luvun jälkeen 10 tilaa oli autioitunut. (Mäkelä 1999.) Myös jo vanhastaan vähäväkisen Kytämäen asukasluke on pienentynyt, mutta tiloja ei liiemmin ole autioitunut. Toisin kuin Kerkolassa ja Nopankylässä, Kytämässä on maastonimistä kadonnut suurempi osa kuin viljelysnimistä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että maisemaltaan alavassa ja tasaisessa viljelyskylässä maastopaikoilla ja niiden nimillä ei koskaan ole ollut keskeistä asemaa. Suuri osa maastonimistä siis on ollut mikrotoponyymejä. (Pitkänen 1999.)

Myös Laihian Kylänpäätä on koetellut muuttotappio; asukasluke on 1960-luvusta laskenut arviolta ainakin noin kolmanneksen. Kylänpäätä 1960-luvun nimistä on kadonnut noin 57 % — kaikista tutkimuskylistä toiseksi eniten.

Lopen Launosilta ja Pyhtään Heinlahdelta ei ole saatavissa yhtä kattavia katoamislukuja kuin muista kylistä. Launosissa on vuoden 1957 kokoelman nimistä kadonnut noin 47 %. Kokoelma on puutteellisempi kuin 1960-luvun kokoelmat, ja varsinkin runsaasti mikrotoponyymejä puuttuu. Jos kokoelma olisi kattavampi, olisi katoamislukukin todennäköisesti suurempi. Vuoden 1980 kokoelman nimistä on kadonnut ainoastaan noin 20 %. Kokoelma on kylän maatalousvaltaiselta eteläalueelta, jossa nimiä on kadonnut vähemmän kuin pohjoisosassa. Launonen muodostuu nimittäin kahdesta erilaisesta osasta: teollistuneesta pohjoisosasta ja maatalousvaltaisesta eteläosasta. Etelä-Launonen on säilynyt vuosikymmeniä melko samanlaisena maanviljelysseutuna maataloineen ja peltoaukeineen.

Heinlahti on rannikkokylä, jossa vesistönimiä on runsaasti. Se on ainoa tutkimuskylä, jossa vesistönimiä on enemmän kuin maastonimiä. Koska osatutkimus ei vielä ole kokonaan valmistunut, ovat käytettävissäni ainoastaan artefaktien nimiä ja luontonimiä koskevat laskelmat. Vesistönimistä on kadonnut noin kolmannes (32 %). Meren merkitys kulkuväylänä ja elinkeinojen antajana on vähentynyt, jolloin lukuisat vesistönimetkin ovat päässeet katoamaan.

Suonenjoen Viippero on voimakkaan maaltamuuton kylä, kuihtuva ja kuoleva savolaiskylä. Asukasmäärä on laskenut paljon. 1960-luvulla kylässä lienee asunut 40–50 henkeä, vuonna 1991 asukasmäärä oli 13 aikuista ja muutama lapsi. 1990-luvun alussa kylässä oli vain kuusi asuttua tilaa; 1960-luvulta 1990-luvulle viisi tilaa oli autioitunut. Ainoastaan yhdellä tilalla viljellään enää päätoimisesti maata. (Paananen-Kurikkala 1995: 18–21.) Kaikista tutkimuskylistä Viipperolla on kadonnut nimistä selvästi eniten, noin 70 %. Maastonimistä on kadonnut liki 80 %, artefaktien ja viljelysten nimistä 80–90 %. Vesistönimet ovat säilyneet parhaiten, mutta niistäkin on kadonnut liki puolet. Vesistönimien muita nimiä selvästi parempi säilyminen johtuu siitä, että vesistöjen asema kylässä on aina ollut keskeinen — maisemaa on hahmotettu ennen kaikkea vesistöjen avulla. Vähävetisissä tutkimuskylissä korostuu puolestaan tärkeiden maastopaikkojen (ennen kaikkea mäkien) ja keskeisten viljelysalueiden merkitys. Tällöin niiden nimet kuuluvat kylän keskeisimpään ja säilyvimpään nimivarastoon.

Mikä on tutkimuskyläiden ja niiden nimistöjen tulevaisuus? Tätä on mahdoton tarkalleen tietää, mutta tähänastisen kehityksen perusteella suuntaa voi hyvin arvella. Vauraat taajamakylät Kouvala ja Sissala pysyvät entisillään tai jopa vielä kasvavat ja vahvistuvat.

▷

Myös Heinlahti ja Launonen kuulunevat tähän joukkoon. Sissalassa on jo nyt 500 asukasta, Heinlahdella yli 700. Nimistön määrä säilynee entisen suuruisena. Osa vanhoista nimistä — varsinkin viljelysnimistä ja vähäisimpien maastopaikkojen nimistä — jäänee pois käytöstä. Katoamiselle altteimpia ovat varsinkin Kouvalassa kaukaisempien metsäseutujen maastonimet. Keskeisin viljelysnimistö säilyy aktiivisessa käytössä niin kauan kuin viljelys jatkuu. Uusiakin nimiä syntyy varsinkin taajama-asukkaiden tarpeisiin. Asemaansa ja määräänsä vahvistavat ennen kaikkea teidennimet ja muut taajama-alueen nimet.

Kytämässä, Kerkolassa, Nopankylässä ja Kylänpäässä nimistöä katoaa tulevaisuudessaakin. Katoamisen laajuus riippuu siitä, kuinka hyvin kylät onnistuvat säilyttämään asukkaansa ja pitämään maanviljelystä yllä. Mahdollista on, että nimien katoamisvauhti vain kasvaa, jos autioitumiskehitys jatkuu. Vähenevä väestö ei enää tarvitse nimiä läheskään kaikille niille paikoille, joilla vielä nyt on nimet. Käytössä säilyvät tällöin lähinnä vain keskeisimpien paikkojen nimet, ja kyliä uhkaa Viipperon kohtalo.

Viipperolla käytössä olevien nimien määrä ei paljoa nykyisestä edes voi vähetä. Asukkaita on nykyisinkin vain alle 20. Mitä pienemmäksi asukasluvu käy, sitä vähemmäksi käy myös nimien määrä. Jos kylä autioituu lähes kokonaan, käyttöön jäävät vain harvat huomattavimpien paikkojen nimet, joita naapurikyläläisetkin tarvitsevat.

Tämä tutkimus on toivottavasti tuonut arvokasta tietoa paitsi nimistön säilymisestä ja katoamisesta myös nimikokoelmista. Nimiarkiston kokoelmien valtaosa on peräisin 1960–70-luvuilta. Yksi tutkimuksen tavoitteista on ollut kuvata ja luonnehtia näitä kokoelmia nimitiedon luotettavuuden, kattavuuden ja laadunkin osalta. Vaikka maamme paikannimikokoelmat ovat hyvät ja poikkeuksellisen laajat, ei niitä kuitenkaan voi pitää aivan niin kattavina ja aukottomina kuin tähän asti ehkä on pidetty. Nimiarkistoon ei ole säilötty maaseudun viime vuosisadan koko paikannimistöä, vaan sinne on tallennettu kuva 1900-luvun puolivälin tienoilla vanhemman polven käytössä olleesta nimistöstä. Eri aikoina ja eri ihmisillä on käytössä paitsi eri nimiä myös erilaisia nimimuotoja. Tätä variaatiota eivät nimikokoelmat parhaimmillaankaan pysty kuvaamaan. Nimistö ei ole kompakti kokonaisuus, jonka voisi kerralla kerätä talteen, vaan se on koko ajan elävä ja muuttuva — kuten muukin kieli. Aiemmin on esitetty erilaisia arvioita siitä, kuinka suuri osa maamme paikannimistä on kulloinkin saatu kerättyä (esim. Närhi 1990: 17). On kuitenkin täysin selvää, että kokonaan ja sataprosenttisesti ei koskaan voida tallentaa edes yhden kylän nimistöä saati koko Suomen.

LÄHTEET

- AINIOLA, TERHI 1997: *Muuttuva paikannimistö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 667. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1998: On defining the proper name and the place name. – W. F. H. Nicolaisen (toim.), *Proceedings of the 19th international congress of onomastic sciences, Aberdeen, August 4–11, 1996. Volume 1* s. 43–48. University of Aberdeen: Department of English.

- 1999: Nimet vaihtuu vain. – *Kielikuvia 1/1999* s. 7–10. Tampere: Nykysuomen seura.
- 2000 (tulossa): Why do place names change? – *Proceedings of the 20th international congress of onomastic sciences, Instituto de Lingua Galega, Universidade de Santiago de Compostela. 20–25 September 1999.*
- HATAKKA, RAIJA 1980: *Keruukertomus (Loppi)*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimiarkisto.
- ITKONEN, TERHO 1961: *Nimestäjän opas*. Tietolipas 21. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1997: *Nimestäjän opas*. Kolmas, uusittu painos. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- JAKALA, RITVA 1970: *Keruukertomus (Somero)*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimiarkisto.
- KEMPE, TAINA 1998: *Paikannimien säilyminen Someron Kerkolan kylässä*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- KIVINIEMI, EERO 1978: Paikannimistö systeeminä. – Eero Kiviniemi (toim.), *Nimistöntutkimus ja paikallishistoria* s. 73–89. Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja n:o 2. Helsinki: Paikallishistoriallinen toimisto.
- 1990: *Perustietoa paikannimistä*. Suomi 149, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 516. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORHONEN, RITVA 1999: *Paikannimistön muuttuminen Laihian Kylänpäässä*. Osatutkimus. Käsikirjoitus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimiarkisto.
- LUUKKONEN, PÄIVI 1997: *Paikannimistön säilyminen, katoaminen ja muuttuminen Lopen Launosissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MÄKELÄ, TIINA 1999: *Paikannimistön muuttuminen Ilmajoen Nopankylässä*. Käsikirjoitus. (Artikkelin kirjoittajan hallussa.)
- NIEMI, TUULA 1998: *Paikannimien säilyminen ja katoaminen Luopioisten Kouvalassa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NUUTILA, PIA 1999: *Paikannimistön muuttuminen Pyhtään Heinlahdella*. Käsikirjoitus. (Artikkelin kirjoittajan hallussa.)
- NÄRHI, EEVA MARIA 1990: The onomastic central archives — the foundation of Finnish onomastics. – Heikki Leskinen & Eero Kiviniemi (toim.), – *Finnish onomastics. Namenkunde in Finnland* s. 9–25. Studia Fennica 34. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAANANEN-KURIKKALA, TUULIKKI 1995: *Suonenjoen Viipperon paikannimet*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1999: *Paikannimistön muuttuminen Kalannin Kytämässä*. Osatutkimus. Käsikirjoitus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimiarkisto.
- SALORANTA, MINNA 1997: *Uutta, vanhaa ja vaihdettua. Paikannimistön muuttuminen Alajärven Sissalan kylässä*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- SYDÄNOJA, EINO 1965: *Keruukertomus (Ilmajoki)*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimiarkisto.

CHANGE IN PLACE NAMES

Change in Place Names is the name of a joint project of the Research Institute for the Languages of Finland and the Finnish language departments of the Universities of Helsinki and Tampere. The project was set up to study the change in Finnish place names used in rural areas between the time the Name Archives were established in the 1960s and '70s and the present day. The article presents the results of the research. A study of nine villages investigated how, why and the extent to which the place names in each area have changed. The villages are located in various parts of Finland and differ in their recent development. Fairly large differences were observed in the changes that had occurred in their place names. On average, about half of each village's place names had disappeared, though the range was from about one third to two thirds. Marked differences were also found when examining the types of place name that had disappeared.

The disappearance of place names is often due to the reduced need to identify the places. However, even where there is an identification need, names have sometimes disappeared and been replaced by another name. The reason for a change of name may be a need for the name to be more than an identifier, to include a descriptive element or an indication of an event that has occurred there.

Changes in place names can be studied only by comparing earlier collections of names with the present-day situation. The article also discusses the type of 1960s name data included in the research material. ■

Kirjoittajan osoite (address):
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,
Sörnäisten rantatie 25,
00500 Helsinki
Sähköposti: *terhi.ainiala@kotus.fi*